

บทที่ 4

หลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ ในทรัพยากรชีวภาพของประเทศไทย

กรอบแนวความคิดด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพโดยส่วนใหญ่จะเน้นในด้านการคุ้มครอง (Protection) ด้านการเข้าถึง (Access) ด้านการใช้ประโยชน์ (Utilization) ด้านการแบ่งปันผลประโยชน์ (Benefit Sharing) ด้านการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Protection) ด้านการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ด้านความสอดคล้องกับกติกาความตกลงระหว่างประเทศที่มีอยู่ (Compatibility) และด้านประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย (Enforcement)

สำหรับประเทศไทยอยู่ในรูปแบบที่ถูกระเบียบการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพแทรกอยู่ในกฎหมายอื่น ๆ หรือมีการปรับปรุงกฎระเบียบที่มีอยู่แล้วให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ และส่วนใหญ่จัดทำขึ้นโดยมุ่งเป้าหมายไปในการคุ้มครองรักษาทรัพยากรชีวภาพแต่ละประเภท โดยแบ่งออกเป็น กฎหมายด้านพืชและระบบนิเวศ กฎหมายด้านสัตว์ ประมงและระบบนิเวศ กฎหมายด้านจุลินทรีย์และระบบนิเวศ กฎหมายด้านทรัพย์สินทางปัญญาและภูมิปัญญาท้องถิ่น กฎหมายด้านความหลากหลายทางชีวภาพและกฎหมายด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ ดังต่อไปนี้

4.1 หลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484

พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484⁴⁷ เป็นกฎหมายที่มุ่งกำกับดูแลการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรไม้และของป่า เนื่องจากแต่เดิมพระราชบัญญัติป่าไม้ถูกบัญญัติขึ้นเพื่อรองรับการสัมปทานป่าไม้โดยเฉพาะ จึงมีหลักเกณฑ์ที่มุ่งหมายในการอนุญาตทำสัมปทานป่าไม้เป็นหลัก กิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่อาจได้รับการอนุญาตตามกฎหมาย คือ การทำไม้และการเก็บ

⁴⁷ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 58 ตอนที่ 73 วันที่ 15 ตุลาคม 2484.

หาของป่า โดยต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่และต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดในกฎกระทรวงหรือในการอนุญาต⁴⁸ กิจกรรมหลักของการทำไม้ตามกฎหมายนี้คือการทำสัมปทานไม้ซึ่งได้มีพระราชกำหนดให้ยกเลิกไปในปี พ.ศ. 2532

ทรัพยากรที่คุ้มครองครอบคลุมทั้งในส่วนที่เป็นสิ่งมีชีวิต เช่น ไม้ พืชต่าง ๆ และสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น ส่วนใดส่วนหนึ่งของไม้ทุกชนิด รังนก ครั่ง รวงผึ้ง ขี้ผึ้ง หิน มูลค้างคาว น้ำผึ้งฯ และมีเนื้อหาบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันการทำให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อพื้นที่ (ระบบนิเวศ) และทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนควบคุมการกระทำบางอย่าง เช่น การตัด การโค่น การเลื้อย หรือทำด้วยประการใด ๆ ให้น้ำออกจากที่ดินที่เคยอยู่ การนำไม้เคลื่อนที่ และประการสำคัญกฎหมายฉบับนี้มีอำนาจครอบคลุมพื้นที่ทั่วราชอาณาจักรไทย

4.2 หลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 มีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ เช่น พันธุ์ไม้ ของป่า สัตว์ป่า ตลอดจนทิวทัศน์ ป่าและภูเขา ให้คงอยู่ใน

⁴⁸ มาตรา 11 ผู้ใดทำไม้ หรือเจาะ หรือสับ หรือเผา หรือทำ อันตรายด้วยประการใด ๆ แก่ไม้หวงห้าม ต้องได้รับอนุญาตจากพนักงาน เจ้าหน้าที่ หรือได้รับสัมปทานตามความในพระราชบัญญัตินี้ และต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดในกฎกระทรวงหรือในการอนุญาต

การอนุญาตนั้น พนักงานเจ้าหน้าที่เมื่อได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรีแล้ว จะอนุญาตให้ผูกขาดโดยให้ผู้ได้รับอนุญาตเสียเงินค่าผูกขาดให้แก่รัฐบาลตาม จำนวนที่รัฐมนตรีกำหนดก็ได้

การอนุญาตโดยวิธีผูกขาดหรือให้สัมปทานสำหรับการทำไม้พื้นหรือไม้ เผาถ่านไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม ให้กระทำได้เฉพาะในเขตป่าที่ห่างไกล และกันดาร หรือเฉพาะการทำไม้ชนิดที่มีค่าหรือหายาก การพิจารณาคำขออนุญาตผูกขาดหรือสัมปทานตามความในวรรคก่อน ให้กระทำโดยคณะกรรมการซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้ง

มาตรา 29 ผู้ใดเก็บหาของป่าหวงห้ามหรือทำอันตรายด้วยประการใด ๆ แก่ของป่าหวงห้ามในป่า ต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ และต้องเสียค่าภาคหลวง กับทั้งต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดในกฎกระทรวงหรือ ในการอนุญาต

การอนุญาตนั้น พนักงานเจ้าหน้าที่เมื่อได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรีแล้ว จะอนุญาตให้ผูกขาดโดยให้ผู้รับอนุญาตเสียเงินค่าผูกขาดให้แก่รัฐบาลตาม จำนวนที่รัฐมนตรีกำหนดก็ได้

การอนุญาตโดยวิธีผูกขาด ให้กระทำได้เฉพาะในกรณีของป่า หวงห้ามเป็นของมีค่าหรือหายากหรือเฉพาะในเขตป่าที่ห่างไกลและกันดาร หรือมีความจำเป็นในวิธีการเก็บหาอันจำต้องให้อนุญาตโดยวิธีผูกขาด.

สภาพธรรมชาติเดิมมิให้ถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงไป เพื่ออำนวยความสะดวกทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่รัฐและประชาชน

กฎหมายมีวัตถุประสงค์มุ่งปกป้องคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติทุกชนิดที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ โดยเป็นการห้ามมิให้กระทำการใด ๆ ที่จะก่อให้เกิดความเสียหายหรือความเสื่อมโทรมขึ้น เป็นการจำกัดการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากกิจกรรมเกือบทุกประเภท อย่างไรก็ตาม กฎหมายได้ให้อำนาจแก่พนักงานเจ้าหน้าที่ในการใช้ดุลพินิจในการพิจารณาอนุญาตให้บุคคลใดเข้าไปดำเนินกิจการเพื่อหาผลประโยชน์ในเขตอุทยานได้ในบางกรณี แต่กฎหมายไม่ได้มีบัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า กิจการเพื่อหาผลประโยชน์ในเขตอุทยานแห่งชาตินั้นหมายถึงกิจกรรมประเภทใดบ้าง นอกจากนี้ กฎหมายยังได้ยกเว้นให้พนักงานเจ้าหน้าที่เข้าไปทำการศึกษาและวิจัยทางวิชาการในเขตอุทยานแห่งชาติได้ โดยเพียงแต่ต้องปฏิบัติตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดโดยการอนุมัติของรัฐมนตรี

4.3 หลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพตามพระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518

พระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518 กฎหมายนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะกำกับดูแลการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพืชบางชนิด ซึ่งอยู่ในรูปแบบการรวบรวม การขาย และการเคลื่อนย้าย โดยเป็นพันธุ์พืชที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ประกาศให้เป็นพืชสงวน พืชอนุรักษ์ พืชต้องห้าม รวมทั้งเมล็ดพันธุ์ควบคุม เพื่อไม่ให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพืชอย่างปราศจากการควบคุมซึ่งอาจส่งผลให้ทรัพยากรพืชบางชนิด (พืชอนุรักษ์) สูญพันธุ์จากการนำมาใช้ประโยชน์ในจำนวนที่มากเกินไป หรือส่งผลให้ทรัพยากรพืชของประเทศถูกศัตรูพืชจากต่างประเทศซึ่งติดมากับพืชบางชนิด (พืชต้องห้าม) ทำลายอย่างกว้างขวาง

หลักการและเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติในครั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยประสบปัญหาการเพาะปลูกที่ได้ผลต่อไร่น้อยและผลิตผลยังไม่ได้มาตรฐาน จากปัญหานำเข้าพันธุ์พืชจากต่างประเทศเข้ามาจำหน่ายภายในประเทศและมีการผลิตพันธุ์พืชจำหน่ายโดยปรากฏว่ามีการจำหน่ายพันธุ์พืชเสื่อมคุณภาพและพันธุ์พืชปลอมปน ทำให้สินค้าเกษตรไทยเมื่อแข่งขันในตลาดโลกจึงเสียเปรียบทางด้านคุณภาพและราคา ก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจ จึงต้องการส่งเสริมและการควบคุมการใช้พันธุ์พืชให้เหมาะสม กฎหมายฉบับนี้จึงเน้นไปในเรื่องการควบคุมและป้องกันปัญหาจากการประกอบการค้าพันธุ์พืชเนื่องจากไม่มีกฎหมายควบคุมในขณะนั้น

ต่อมาเมื่อประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่กำลังจะสูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of

Wild Fauna and Flora) เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2526 ซึ่งอนุสัญญาดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองพืชป่ามิให้สูญพันธุ์ไปจากโลกโดยการควบคุมการค้าระหว่างประเทศ ดังนั้นจึงมีการแก้ไขในเรื่องเกี่ยวกับการส่งเสริมให้มีการเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์พืชป่านอกเหนือจากวิธีธรรมชาติให้สอดคล้อง และกำหนดให้หน่วยงานของรัฐที่จัดตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการค้าต้องปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยพันธุ์พืชในส่วนที่เกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ควบคุม พืชสงวน และพืชต้องห้าม เพื่อให้การตรวจสอบคุณภาพเมล็ดพันธุ์ควบคุมและการกำกับดูแลพืชสงวนและพืชต้องห้ามเป็นไปอย่างทั่วถึง รวมทั้งกำหนดคุณสมบัติของผู้ขอใบอนุญาตรวบรวม ขาย นำเข้า หรือส่งออกซึ่งเมล็ดพันธุ์ควบคุมเพื่อการค้า

4.4 หลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพตามพระราชบัญญัติเชื้อโรคและพิษจากสัตว์ พ.ศ. 2525

พระราชบัญญัติเชื้อโรคและพิษจากสัตว์ พ.ศ. 2525 เป็นกฎหมายที่ถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อยกเลิกพระราชบัญญัติควบคุมเชื้อโรคและพิษที่มาจากสัตว์ซึ่งเป็นภัย พุทธศักราช 2475⁴⁹ มีเจตนารมณ์ในระยะเริ่มแรกเพื่อปรับปรุงให้การควบคุมการผลิตครอบครอง จำหน่าย นำเข้า ส่งออก หรือนำผ่านซึ่งเชื้อโรคและพิษที่มาจากสัตว์ซึ่งเป็นภัย ต้องดำเนินการอย่างรัดกุมและเหมาะสมแก่ภาวะการณ์ในปัจจุบัน

สาระสำคัญของกฎหมายฉบับนี้ คือ การควบคุมเชื้อโรคและพิษที่มาจากสัตว์โดยห้ามผลิต ครอบครอง จำหน่าย นำเข้า ส่งออก หรือนำผ่านซึ่งเชื้อโรค หรือพิษจากสัตว์ เว้นแต่จะได้รับ การอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ ซึ่งตามกฎหมายฉบับนี้ เชื้อโรค หมายถึง เชื้อจุลินทรีย์และเชื้ออื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง รวมทั้งผลิตผลจากเชื้อดังกล่าว ทั้งนี้เฉพาะที่ทำให้เกิดโรคในคน ปศุสัตว์ สัตว์พาหนะ หรือสัตว์อื่นที่กำหนด พิษจากสัตว์ หมายถึง พิษที่เกิดจากสัตว์ที่ทำให้เกิดโรคในคน ปศุสัตว์ สัตว์พาหนะ หรือสัตว์อื่นที่กำหนด เช่น พิษจากงู พิษจากแมลงและพิษจากปลาปักเป้า⁵⁰

⁴⁹ มาตรา 3 พระราชบัญญัติเชื้อโรคและพิษจากสัตว์ พ.ศ. 2525

ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติควบคุมเชื้อโรคและพิษที่มาจากสัตว์ซึ่งเป็นภัย พุทธศักราช 2475

บรรดาบทกฎหมาย กฎ และข้อบังคับอื่นในส่วนที่มีบัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้แทน

⁵⁰ มาตรา 4 พระราชบัญญัติเชื้อโรคและพิษจากสัตว์ พ.ศ. 2525

ในพระราชบัญญัตินี้

“เชื้อโรค” หมายความว่า

ต่อมาได้มีแก้ไขเพิ่มเติมโดยการประกาศใช้พระราชบัญญัติเชื้อโรคและพิษจากสัตว์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2544 แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติเชื้อโรคและพิษจากสัตว์ พ.ศ. 2525 เพื่อกำหนดประเภทของหน่วยงานที่ไม่ต้องมีใบอนุญาตผลิต ครอบครอง จำหน่าย นำเข้า ส่งออก หรือนำผ่าน ซึ่งเชื้อโรคหรือพิษจากสัตว์แต่ต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่กฎกระทรวงกำหนดและแก้ไขกำหนดวันสิ้นอายุใบอนุญาตโดยให้สิ้นอายุพร้อมกันในวันที่ 31 ธันวาคมของปีที่ยื่นอายุใบอนุญาต เพื่อความสะดวกต่อการปฏิบัติงานของพนักงานเจ้าหน้าที่และบุคคลที่เกี่ยวข้องในการต่ออายุใบอนุญาต รวมทั้งเพิ่มอำนาจให้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติหน้าที่และกำหนดหลักเกณฑ์ให้สิ่งของที่ถูกยึดหรืออายัดตกเป็นของกระทรวงสาธารณสุขหรือสามารถจัดการทำลายหรือดำเนินการตามควรแก่กรณีกับสิ่งของนั้นก่อนคดีถึงที่สุดได้ หากเห็นว่าสิ่งของนั้นถ้าเก็บไว้จะเป็นอันตรายต่อสาธารณสุขหรือเป็นของเสียหายหรือค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาจะสูงเกินกว่ามูลค่าของสิ่งของ ตลอดจนกำหนดให้อธิบดี หรือผู้ซึ่งอธิบดีมอบหมายมีอำนาจเปรียบเทียบปรับได้ เพื่อให้เหมาะสมและคล่องตัวในการปฏิบัติงานยิ่งขึ้น⁵¹

(1) เชื้อจุลินทรีย์

(2) เชื้ออื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

(3) ผลผลิตจาก (1) หรือ (2)

ทั้งนี้ เฉพาะที่ทำให้เกิดโรคในคน ปศุสัตว์ สัตว์พาหนะ หรือสัตว์อื่นที่กำหนดในกฎกระทรวง

“พิษจากสัตว์” หมายความว่า พิษที่เกิดจากสัตว์ที่ทำให้เกิดโรคในคน ปศุสัตว์ สัตว์พาหนะ หรือสัตว์อื่นที่กำหนดในกฎกระทรวง เช่น พิษจากงู พิษจากแมลง และพิษจากปลาปักเป้า

“ผลิต” หมายความว่า เพาะ ผสม ปรุง แปรสภาพ แบ่งบรรจุ หรือรวมบรรจุ

“จำหน่าย” หมายความว่า ขาย จ่าย แจก แลกเปลี่ยน ให้ สูญหาย เสียหาย ทิ้งหรือทำลาย

“นำเข้า” หมายความว่า นำหรือส่งเข้ามาในราชอาณาจักร

“ส่งออก” หมายความว่า นำหรือส่งออกไปนอกราชอาณาจักร

“นำผ่าน” หมายความว่า นำหรือส่งผ่านราชอาณาจักรโดยมีการขนถ่ายหรือเปลี่ยนพาหนะ

“พนักงานเจ้าหน้าที่” หมายความว่า ผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

“อธิบดี” หมายความว่า อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

⁵¹ เหตุผลท้ายประกาศพระราชบัญญัติเชื้อโรคและพิษจากสัตว์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2544 ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 118 ตอนที่ 86 ก วันที่ 28 กันยายน 2544

4.5 หลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 เป็นกฎหมายที่มีเจตนารมณ์ในการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า มีการกำหนดมาตรการต่าง ๆ ในการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งมีการกำหนดมาตรการขยายพันธุ์สัตว์ป่าที่อยู่ในภาวะจำเป็นอย่างที่จะต้องมีการเพิ่มจำนวนประชากรควบคู่ไปด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับความตกลงระหว่างประเทศที่ประเทศไทยได้เป็นภาคีสัญญา

ทรัพยากรชีวภาพที่กฎหมายฉบับนี้คุ้มครองปรากฏอยู่ในมาตรา 4 ได้แก่

(1) สัตว์ป่า ซึ่งหมายถึง สัตว์ทุกชนิดไม่ว่าสัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์ปีก แมลง หรือแมง ซึ่งโดยสภาพธรรมชาติย่อมเกิดและดำรงชีวิตอยู่ในป่าหรือน้ำ และให้หมายความรวมถึงไข่ของสัตว์ป่าเหล่านั้นทุกชนิดด้วย แต่ไม่หมายความรวมถึงสัตว์พาหนะที่ได้จดทะเบียนทำตัวรูปพรรณตามกฎหมายว่าด้วยสัตว์พาหนะแล้ว และสัตว์พาหนะที่ได้มาจากการสืบพันธุ์ของสัตว์พาหนะดังกล่าว

(2) สัตว์ป่าสงวน ซึ่งหมายถึง สัตว์ป่าที่หายากตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้ และตามที่กำหนดโดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา

(3) สัตว์ป่าคุ้มครอง ซึ่งหมายถึง สัตว์ป่าตามที่กฎกระทรวงกำหนดให้เป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง

(4) ซากของสัตว์ป่า ซึ่งหมายถึง ร่างกายหรือส่วนของร่างของสัตว์ป่าที่ตายแล้วหรือเนื้อของสัตว์ป่า ไม่ว่าจะได้ปิ้งย่าง รด ผักแห้ง หมัก หรือทำอย่างอื่นเพื่อไม่ให้เน่าเปื่อย และไม่อาจจะชำแหละ แยกออก หรืออยู่ในร่างของสัตว์ป่านั้นและหมายความรวมถึง เขา หนัง กระดูก ฟัน งา ขน ขน เกสส์ เล็บ กระดอง เปลือก หรือส่วนต่าง ๆ ของสัตว์ป่าที่แยกออกจากร่างของสัตว์ป่า ไม่ว่าจะยังมีชีวิตหรือตายแล้ว

กฎหมายได้แบ่งพื้นที่ที่อยู่ในอำนาจออกเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า

4.6 หลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542

พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 เป็นกฎหมายที่มีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ และยังได้ให้ความคุ้มครองแก่พันธุ์พืชพื้นเมือง ทั้งนี้ก็เพื่อส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน กฎหมายฉบับนี้ได้มีการนำหลักการในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity) ในเรื่องการเข้าถึง

ทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์มาบัญญัติไว้ในกฎหมายด้วย ถือได้ว่าเป็นกฎหมายฉบับเดียวที่มีการนำหลักการการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพเป็นรูปธรรมมากที่สุด สาระสำคัญของพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 มีดังต่อไปนี้

พันธุ์พืชที่ได้รับความคุ้มครองจากพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช แบ่งออกเป็นสองประเภทใหญ่ ๆ คือ

(1) พันธุ์พืชใหม่ เป็นพันธุ์พืชที่มีการผสมหรือปรับปรุงพันธุ์ขึ้น ซึ่งผู้ที่เป็นผู้ผสมหรือปรับปรุงพันธุ์ คือ ผู้ที่ขอรับการคุ้มครองจะได้สิทธิผูกขาดในการจัดจำหน่ายพันธุ์พืชตั้งแต่ 12 - 27 ปี แล้วแต่ชนิด

(2) พันธุ์พืชพื้นเมือง ซึ่งแบ่งออกเป็นสามประเภทคือ

1) พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น หมายถึงพันธุ์พืชที่มีอยู่เฉพาะในชุมชนใดชุมชนหนึ่งในภายในประเทศ กฎหมายให้ประโยชน์กับชุมชนที่เป็น ผู้อนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชนี้ แต่ทั้งนี้ต้องให้องค์กรของชุมชนที่เป็นนิติบุคคล เช่น สหกรณ์ หรือองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้ทำหน้าที่ในการขึ้นทะเบียนแทนชุมชน องค์กรนิติบุคคลของท้องถิ่นที่ทำหน้าที่แทนชุมชนจะได้รับผลประโยชน์ร้อยละ 20 ของส่วนแบ่งผลประโยชน์และในกรณีที่พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นนั้นอยู่ภายใต้การดูแลของเกษตรกรรายใดรายหนึ่ง ให้เกษตรกร ผู้นั้นได้รับจัดสรรผลประโยชน์ด้วยร้อยละ 20

2) พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป หมายถึงพันธุ์พืชที่กำเนิดหรือมีอยู่ภายในประเทศ ซึ่งได้มีการใช้ประโยชน์อย่างแพร่หลาย ผลประโยชน์ใด ๆ ที่เกิดขึ้นจากการใช้พันธุ์พืชนี้ในการปรับปรุงพันธุ์ หรือวิจัยเพื่อการพาณิชย์ จะต้องแบ่งปันประโยชน์เข้าสู่กองทุนพันธุ์พืช

3) พันธุ์พืชป่า หมายความว่าพันธุ์พืชที่มีหรือเคยมีอยู่ในประเทศตามสภาพธรรมชาติและยังมิได้มีการนำมาใช้เพาะปลูกอย่างแพร่หลาย การนำพันธุ์พืชนี้ใช้ประโยชน์ให้เป็นไปแบบเดียวกันกับพันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป

4.7 หลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542

พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข กฎหมายฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ในการพยายามหาทางป้องกันและส่งเสริมให้การแพทย์แผนไทยดำรงอยู่และมีการพัฒนาต่อไปได้ในอนาคต รวมทั้งสร้างหลักเกณฑ์กติกาสำหรับการใช้ประโยชน์

จากภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย เพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาการฉกฉวยภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์อย่างไม่เป็นธรรม

ขอบเขตของกฎหมายนี้ ครอบคลุมทั้งการเข้าถึงตัวทรัพยากรชีวภาพและการเข้าถึงพื้นที่ กล่าวคือ ให้การคุ้มครองทั้งในส่วนที่เป็นภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ สูตรตำรับยาและตำราการแพทย์แผนไทย และในส่วนที่เป็นสมุนไพร ซึ่งมีการคุ้มครองทั้งในส่วนที่เป็นสมุนไพรโดยตรง และพื้นที่ที่เป็นแหล่งสมุนไพร

หลักการสำคัญของพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 มี 3 ประการ คือ

(1) การให้ความคุ้มครองแก่ตัวทรัพยากรชีวภาพ กล่าวคือ มุ่งหมายไปที่ตัวสมุนไพร เนื่องจากสมุนไพรเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญยิ่งของประเทศ

(2) เพื่อให้ความคุ้มครองรับรองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ป้องกันต่างชาติลักลอบนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์โดยมิชอบ โดยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยตามกฎหมายนี้ได้มีการจำแนกออกเป็น 3 ประเภท คือ

- 1) ตำรับยาแผนไทยหรือตำราการแพทย์แผนไทยของชาติ
- 2) ตำรับยาแผนไทยทั่วไปหรือตำราการแพทย์แผนไทยทั่วไป
- 3) ตำรับยาแผนไทยส่วนบุคคลหรือตำราการแพทย์แผนไทยส่วนบุคคล

(3) เพื่อสนับสนุนให้ชุมชน องค์การของรัฐ ภาคเอกชนและองค์กรเอกชนด้านการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย จัดทำแผนการจัดการพื้นที่คุ้มครองสมุนไพรและมีกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยเพื่อสนับสนุนกิจการดังกล่าว

เมื่อพิจารณาเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้แล้วจะเห็นว่าความมุ่งหมายใหญ่เน้นไปในการคุ้มครองประชาชนในด้านการดูแลสุขภาพและบำบัดรักษาโรคด้วยการแพทย์แผนไทย ซึ่งอยู่ในรูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วยการใช้สมุนไพร นวดไทย การดูแลสุขภาพกระดูกแบบดั้งเดิม การบำบัดทางจิต ตลอดจนวิถีธรรมชาติอื่น ๆ เป็นต้น อีกทั้งยังส่งเสริมงานวิจัยพัฒนาจากสมุนไพรเพื่อผลทางเศรษฐกิจ คุ้มครอง ส่งเสริม อนุรักษ์และพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ และเนื่องจากตัวทรัพยากรชีวภาพอันได้แก่ สมุนไพร ถือเป็นวัตถุดิบหลักในการแพทย์แผนไทย กฎหมายฉบับนี้จะมีข้อกำหนดในเรื่องการคุ้มครองและการเข้าถึงด้วย แต่เน้นไปในรูปแบบของสิทธิบัตรมากกว่า ใช้การควบคุมการขึ้นทะเบียนโดยเฉพาะด้านภูมิปัญญาปรากฏในมาตรา 19 ของพระราชบัญญัติฯ “ผู้ใดประสงค์จะนำตำรับยาแผนไทยของชาติไปขอขึ้นทะเบียนตำรับยาและขออนุญาตผลิตยาตามกฎหมายว่าด้วยยา หรือนำไปทำการศึกษาวิจัย

เพื่อปรับปรุงหรือพัฒนาเป็นตำรับยาใหม่เพื่อประโยชน์ในทางการค้า หรือประสงค์จะทำการศึกษาวิจัยตำราการแพทย์แผนไทยของชาติเพื่อปรับปรุงหรือพัฒนามิปัญญการแพทย์แผนไทยขึ้นใหม่เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในทางการค้าให้ยื่นคำขอรับอนุญาตใช้ประโยชน์และชำระค่าธรรมเนียมรวมทั้งค่าตอบแทนสำหรับการใช้ประโยชน์ดังกล่าวต่อผู้อนุญาต การขอรับอนุญาตและการอนุญาตข้อจำกัดสิทธิ และค่าตอบแทน ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง”

4.8 หลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพตามระเบียบสภาวิจัยแห่งชาติว่าด้วยการอนุญาตให้นักวิจัยชาวต่างประเทศเข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทย พ.ศ. 2550

ระเบียบสภาวิจัยแห่งชาติว่าด้วยการอนุญาตให้นักวิจัยชาวต่างประเทศเข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทย พ.ศ. 2550 ได้วางระเบียบเกี่ยวกับการอนุญาตให้นักวิจัยชาวต่างประเทศเข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทยโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้นักวิจัยไทยและนักวิจัยชาวต่างประเทศทำการวิจัยร่วมกัน มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญทางวิชาการเพื่อเป็นการส่งเสริมการวิจัยในประเทศไทยให้กว้างขวาง เกิดผลงานที่ประเทศไทยจะนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น เพื่อความมั่นคงของประเทศไทยทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อกำกับดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและผลประโยชน์ที่ประเทศไทยควรจะได้รับ

ระเบียบสภาวิจัยแห่งชาติฯ แบ่งประเภทนักวิจัยชาวต่างประเทศออกเป็น 4 ประเภทดังต่อไปนี้

ประเภทที่หนึ่ง คือ นักวิจัยชาวต่างประเทศที่เข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทยภายใต้โครงการความช่วยเหลือหรือโครงการความร่วมมือกับรัฐบาลไทย

ประเภทที่สอง คือ นักวิจัยชาวต่างประเทศที่เข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทยตามโครงการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐบาลไทยกับหน่วยงานต่างประเทศ โดยมีหนังสือรับรองพร้อมทั้งมีบันทึกข้อตกลงความร่วมมือร่วมกันจากหน่วยงานนั้น

ในกรณีที่มิใช่นักวิจัยชาวต่างประเทศเข้ามาทำวิจัยในประเทศไทยภายใต้โครงการวิจัยของหน่วยงานของรัฐบาลหรือสถาบันการศึกษา ของรัฐในประเทศไทย จะต้องมิหนังสือรับรองจากหน่วยงานหรือสถาบันการศึกษานั้นด้วย

ประเภทที่สาม คือ นักวิจัยชาวต่างประเทศที่เข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทยตามหลักสูตรของการศึกษาชั้นปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอกหรือหลังปริญญาเอกของมหาวิทยาลัยต่างประเทศ

ประเภทที่สี่ คือ นักวิจัยชาวต่างประเทศที่เข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทยและมีคุณสมบัติแตกต่างจากที่กำหนดไว้ในประเภทที่หนึ่ง สอง และสาม⁵²

ข้อปฏิบัติสำหรับนักวิจัยชาวต่างประเทศที่เข้ามาทำวิจัยในประเทศไทย ตามระเบียบฯ นี้กำหนดให้การขออนุญาตเข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทยจะต้องดำเนินการติดต่อขอระเบียบว่าด้วยการอนุญาตให้นักวิจัยชาวต่างประเทศเข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทยและแบบคำขออนุญาตทำการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติหรือดาวน์โหลดจากเว็บไซต์ของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และติดต่อขอระเบียบเกี่ยวกับการวิจัยจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง(ถ้ามี) โดยกรอกข้อมูลในแบบคำขออนุญาตทำการวิจัยให้สมบูรณ์ และส่งเอกสารต่อไปนี้ให้สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติก่อนวันที่จะเริ่มทำการวิจัย เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 90 วัน นับจากวันที่สำนักงานได้รับคำขออนุญาตแบบคำขออนุญาตทำการวิจัย รายละเอียดของโครงการวิจัย แผนการวิจัยที่จะทำในประเทศไทย งบประมาณค่าใช้จ่ายและชื่อของนักวิจัยไทย หนังสือรับรองจากผู้บังคับบัญชาของหน่วยงานที่รับผิดชอบนักวิจัยชาวต่างประเทศโดยตรงและหลักฐานการได้รับทุน (ถ้ามี) จากแหล่งทุน รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ของโครงการครั้งหลังสุดที่นักวิจัยชาวต่างประเทศได้รับอนุญาตจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติให้ทำวิจัยในประเทศไทย (ถ้ามี) โดยไม่ควรเดินทางเข้าประเทศไทยเพื่อทำการวิจัยจนกว่าจะได้รับหนังสือแจ้งอนุญาตจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ หลังจากที่ได้รับหนังสือแจ้งอนุญาตจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติแล้วให้นำหนังสือแจ้งอนุญาตและเอกสารที่จำเป็นไปติดต่อที่สถานเอกอัครราชทูตหรือสถานกงสุลไทย เพื่อขอรับการตรวจลงตรา ในกรณีที่อยู่ในประเทศไทย ขณะที่ได้รับหนังสือแจ้งอนุญาต ให้ไปรายงานตัวด้วยตนเองต่อสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติหรือผ่านทางอินเทอร์เน็ตภายใน 7 วัน นับตั้งแต่วันที่ได้รับหนังสือแจ้งอนุญาตเพื่อลงทะเบียนและชำระค่าประกันการส่งรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ 10,000 บาท ต่อ 1 โครงการ และหากต้องการนำตัวอย่างงานวิจัยไปศึกษาทดลองในต่างประเทศจะต้องได้รับความเห็นชอบจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก่อน

ในส่วนข้อปฏิบัติสำหรับนักวิจัยไทยและหรือหน่วยงานไทย ก่อนเข้าร่วมทำการวิจัยกับนักวิจัยชาวต่างประเทศ ให้นักวิจัยไทยหรือหน่วยงานไทยทำความตกลงกับนักวิจัยชาวต่างประเทศ หรือหน่วยงาน หรือองค์กรต่างประเทศที่สนับสนุนการวิจัย ถึงการมีสิทธิร่วมกันในทรัพย์สินทางปัญญาของนักวิจัยไทย หรือหน่วยงานต้นสังกัดของนักวิจัยไทยในผลงานที่จะได้จากการวิจัย เช่น การมีสิทธิร่วมกัน หรือมีสิทธิส่วนหนึ่งตามสัดส่วนของการลงทุนทั้งด้านการเงิน

⁵² ข้อ 8 ระเบียบสภาวิจัยแห่งชาติว่าด้วยการอนุญาตให้นักวิจัยชาวต่างประเทศเข้ามาทำการวิจัยในประเทศไทย พ.ศ. 2550

และบุคลากรในการวิจัยนั้น ๆ ในกรณีที่การวิจัยมีความจำเป็นต้องใช้ศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือความหลากหลายทางชีวภาพของไทย ก่อนที่นักวิจัยไทยหรือหน่วยงานไทยเข้าร่วมทำการวิจัยกับนักวิจัยชาวต่างประเทศ ให้พิจารณาว่านักวิจัยชาวต่างประเทศได้ขออนุญาตและตกลงที่จะแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่หน่วยงานเจ้าของพื้นที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแล้วหรือไม่ และสำหรับนักวิจัยไทยที่ร่วมทำการวิจัยในโครงการของนักวิจัยชาวต่างประเทศควรจะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่ประเทศไทยจะได้รับในการร่วมทำวิจัยเป็นสำคัญ ข้อควรคำนึงสำหรับหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ที่อนุญาตให้นักวิจัยชาวต่างประเทศเข้าไปทำการวิจัย ก่อนอนุญาตให้นักวิจัยชาวต่างประเทศเข้าพื้นที่เพื่อทำการวิจัย หากการวิจัยนั้นมีความจำเป็นต้องใช้ศิลปะวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือความหลากหลายทางชีวภาพของไทย ให้ดำเนินการให้นักวิจัยชาวต่างประเทศขออนุญาต และตกลงที่จะแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่หน่วยงานเจ้าของพื้นที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากวัตถุประสงค์หลักของระเบียบสภาวิจัยฯ เน้นไปในเรื่องการอนุญาต การสนับสนุนการวิจัย ส่งเสริมให้มีการวิจัยร่วมกันระหว่างนักวิจัยไทยและนักวิจัยต่างประเทศ ดังนั้น ระเบียบดังกล่าว จึงเป็นแนวทางในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพภายในประเทศไทย แต่ในเรื่องเกี่ยวกับการแบ่งปันผลประโยชน์ ระเบียบดังกล่าวไม่ได้กำหนดแนวทาง หลักเกณฑ์ วิธีการโดยตรง จะบอกเพียงแค่ว่าให้นักวิจัยชาวต่างประเทศก่อนที่จะเข้าพื้นที่เพื่อทำการวิจัย หากการวิจัยนั้นมีความจำเป็นต้องใช้ความหลากหลายทางชีวภาพของไทยให้ดำเนินการให้นักวิจัยชาวต่างประเทศขออนุญาตและตกลงที่จะแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่หน่วยงานเจ้าของพื้นที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและส่วนใหญ่จะเน้นหนักไปในทางสิทธิบัตรมากกว่าจะเป็นการแบ่งปันผลประโยชน์ตามแนวทางของพิธีสารนาโงยา

4.9 หลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ

คณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติจัดตั้งตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. 2543 ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีฯ ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การกำหนดนโยบาย แนวทาง มาตรการ แผนงาน โครงการและท่าทีของประเทศไทยเกี่ยวกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพในรูปแบบต่าง ๆ ของหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งให้การแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพเกิดความยุติธรรมและเท่าเทียมกัน เป็นการเตรียมการ

เพื่อรองรับหลักการในการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรม ความปลอดภัยทางชีวภาพ และการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับหลักการและวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ

ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีฯ ให้มีการจัดตั้ง “คณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ” (กช.) มีรองนายกรัฐมนตรีที่นายกรัฐมนตรีได้มอบหมายให้เป็นรองประธานกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเป็นประธานกรรมการ ผู้อำนวยการศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งเป็นหน่วยงานภายใต้สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติทำหน้าที่เป็นกรรมการและเลขานุการ กรรมการส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าหรือผู้แทนส่วนราชการ และมีผู้ทรงคุณวุฒิที่นายกรัฐมนตรีแต่งตั้งไม่เกินห้าคนเป็นกรรมการ

คณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (กช.) มีอำนาจและหน้าที่สำคัญหลายประการเกี่ยวกับการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของไทย เช่น การเสนอแนวทางและนโยบาย มาตรการ และแผนงานการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพต่อคณะรัฐมนตรี การให้ความเห็นและคำปรึกษาต่อคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับนโยบาย มาตรการ แผนงานหรือโครงการที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ การออกระเบียบ กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ การได้รับผลประโยชน์ตอบแทน ความปลอดภัยทางชีวภาพ และการถ่ายทอดเทคโนโลยี

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีฯ ฉบับนี้จึงมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย มีเนื้อหาครอบคลุมทั้งในด้านการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรชีวภาพ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ

ต่อมาได้มีการออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2548 เป็นการปรับปรุงแก้ไขระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. 2543 เพื่อให้สอดคล้องกับการปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม อันเป็นผลมาจากการปฏิรูประบบราชการในปี พ.ศ. 2545 จึงได้มีการออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2548 ขึ้น

ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีฯ ฉบับที่ 2 มีการปรับปรุงโครงสร้างและองค์ประกอบของ “คณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ” (กช.) จากรองนายกรัฐมนตรีที่นายกรัฐมนตรีได้มอบหมายเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทำหน้าที่เป็นประธานกรรมการ และจากผู้อำนวยการศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นเลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นเลขานุการ และให้สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งกลายเป็นหน่วยงานภายในสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของ กอช. ส่วนอำนาจและหน้าที่ของ กอช. ไม่ได้มีการปรับเปลี่ยน

4.10 หลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์ในทรัพยากรชีวภาพตามระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ พ.ศ. 2554

ในปัจจุบันคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ ได้ออกระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ พ.ศ. 2554 เนื่องจากปัญหาเรื่องการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพของนักวิจัยชาวต่างประเทศ ประกอบกับประเทศไทยต้องปฏิบัติตามพันธกรณีโดยการออกกฎระเบียบให้สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ และการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับหลักการแห่งพิธีสารนาโงยาซึ่งประเทศไทยได้ลงนามไปแล้วนั้น จึงได้มีการวางระเบียบกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการที่เกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ การได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากการใช้ทรัพยากรชีวภาพ (Access and Benefit Sharing: ABS) และการได้รับความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า (Prior Information Consent: PIC) เพื่อให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องจะได้นำไปปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เช่น การกำหนดหลักเกณฑ์การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ รายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับการขออนุญาตและออกหนังสืออนุญาตของหน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจตามกฎหมาย การกำหนดหน้าที่ของผู้รับอนุญาตและผู้ที่จะทำการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ รายละเอียดในข้อตกลงที่ผู้ได้รับหนังสืออนุญาตและผู้ที่จะทำการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพจะต้องปฏิบัติตาม เช่น การใช้ประโยชน์ในการพาณิชย์ หรือการได้รับอนุญาตให้ทำการศึกษาวิจัย เป็นต้น ทั้งนี้ โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (กอช.) ให้แต่งตั้งคณะทำงานขึ้นมาอีกคณะหนึ่งเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินการตามระเบียบฯ นี้ และประสานงานระหว่างภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เรียกว่า คณะทำงานขับเคลื่อนการดำเนินการตามระเบียบ กอช. ซึ่งมีอำนาจและหน้าที่ คือ

(1) ประสานและขับเคลื่อนการดำเนินงานตามระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการได้รับประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ พ.ศ. 2554 ระหว่างภาคส่วนที่เกี่ยวข้องหลักเกณฑ์และวิธีการในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ

(2) ประสานติดตามและรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำรายงานความก้าวหน้าในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพตามข้อตกลงให้คณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (กอช.) ทราบตามระยะเวลาที่ กอช. กำหนด

เจตนารมณ์ของคณะกรรมการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ ในการออกระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์ฯ ดังกล่าวนั้น ก็เพื่อรองรับหลักการตามพิธีสารนาโงว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม เพราะเมื่อได้ประกาศใช้ระเบียบดังกล่าว ในปี พ.ศ. 2554 ต่อมาในต้นปี พ.ศ. 2555 ประเทศไทยได้ลงนามในพิธีสารนาโงว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2555 ในลำดับที่ 83 ระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ พ.ศ. 2554 ได้วางหลักเกณฑ์และวิธีการที่เกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ การได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากการใช้ทรัพยากรชีวภาพ (Access and Benefit Sharing: ABS) และการได้รับความเห็นชอบที่ได้แจ้งล่วงหน้า (Prior Information Consent: PIC) ซึ่งเป็นหลักที่พิธีสารนาโงว่าด้วยการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมกำหนดไว้

ระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์ฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้หน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจตามกฎหมายและหน่วยงานของรัฐที่ครอบครองทรัพยากรชีวภาพที่มีได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพไว้โดยเฉพาะจะดำเนินการอนุญาตให้มีการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพได้เมื่อได้รับคำขอรับหนังสืออนุญาตเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพตามแบบที่ กอช. กำหนด และได้ดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในระเบียบ⁵³ เพื่อนำไปปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

⁵³ ระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ พ.ศ. 2554 ข้อ 4 หน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจตามกฎหมายและหน่วยงานของรัฐที่ครอบครองทรัพยากรชีวภาพซึ่ง

เช่น การกำหนดหลักเกณฑ์การเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ รายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับการขออนุญาต และออกหนังสืออนุญาตของหน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจตามกฎหมาย การกำหนดหน้าที่ของผู้รับอนุญาตและผู้จะทำการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ รายละเอียดในข้อตกลงที่ผู้ได้รับหนังสืออนุญาตและผู้จะทำการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพจะต้องปฏิบัติตาม เช่น การใช้ประโยชน์ในการพาณิชย์ หรือการได้รับอนุญาตให้ทำการศึกษาวิจัยโดยคุ้มครองการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ การเข้าไปเก็บหรือรวบรวมทรัพยากรชีวภาพเพื่อนำทรัพยากรชีวภาพ รวมถึงองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพไปใช้ประโยชน์ เงื่อนไขการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพ ผู้ประสงค์ขอใช้ทรัพยากรชีวภาพในการพาณิชย์หรือการขออนุญาตทำการศึกษาวิจัยต้องยื่นคำขอตามแบบที่คณะกรรมการ กอช. กำหนด เพื่อขออนุญาตต่อหน่วยงานรัฐที่ครอบครองทรัพยากรชีวภาพ

มิได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพไว้โดยเฉพาะ จะอนุญาตให้มีการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพได้เมื่อได้รับคำขอรับหนังสืออนุญาตเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพตามแบบที่ กอช. กำหนด และได้ดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในระเบียบนี้ คำขอตามวรรคหนึ่ง ให้ยื่นพร้อมเอกสารหลักฐานตามที่ กอช. กำหนด.